

Euroopan
komissio

Sosiaaliturvaoikeudet

Suomessa

Tämän oppaan tiedot on koottu ja päivitetty tiiviissä yhteistyössä sosiaaliturvan keskinäisen tietojärjestelmän (MISSOC) kansallisten yhteyshenkilöiden kanssa.

Lisätietoja MISSOC-verkostosta on sivulla

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=815>

Tässä oppaassa kuvaillaan yleisesti kunkin maan sosiaaliturvajärjestelmää. Lisätietoja saa muista MISSOCin julkaisuista, jotka kaikki löytyvät edellä mainitusta linkistä. Voit myös ottaa yhteyttä tämän oppaan liitteessä I lueteltuihin toimivaltaisiin viranomaisiin ja laitoksiin.

Euroopan komission ja kenenkään sen puolesta toimivan henkilön ei voida katsoa olevan vastuussa tämän julkaisun sisältämien tietojen mahdollisesta käytöstä.

© Euroopan unioni, 2012

Tekstin jäljentäminen on sallittua, kunhan lähde mainitaan.

SISÄLLYSLUETTELO

I luku: Johdanto, järjestäminen ja rahoitus.....	4
Johdanto	4
Sosiaaliturvan järjestäminen	4
Rahoitus	5
II luku: Terveystenhoito.....	6
Terveysthoidon saamisen edellytykset	6
Mitä järjestelmä kattaa?	6
Hoidon saaminen	6
III luku: Sairausetuudet	9
Sairausetuuksien saamisen edellytykset	9
Mitä järjestelmä kattaa?	9
Sairauspäivärahan saaminen.....	9
IV luku: Äitiys- ja isyysetuudet.....	10
Äitiys- ja isyysetuuksien saamisen edellytykset	10
Mitä järjestelmä kattaa?	10
Äitiys- ja isyysetuuksien saaminen.....	11
Luku V: Työkyvyttömyysetuudet	12
Työkyvyttömyysetuuksien saamisen edellytykset.....	12
Mitä järjestelmä kattaa?	12
Työkyvyttömyysetuuksien saaminen	14
Luku VI: Vanhuuseläkkeet ja -etuudet	15
Vanhuusetuuksien saamisen edellytykset.....	15
Mitä järjestelmä kattaa?	15
Vanhuusetuuksien saaminen	16
VII luku: Eloonjääneiden etuudet.....	17
Eloonjääneiden etuuksien saamisen edellytykset.....	17
Mitä järjestelmä kattaa?	18
Eloonjääneiden etuuksien saaminen	18
VIII luku: Työtapaturma- ja ammattitautietuudet	19
Työtapaturma- ja ammattitautietuuksien saamisen edellytykset	19
Mitä järjestelmä kattaa?	19
Työtapaturma- ja ammattitautietuuksien saaminen.....	20
IX luku: Perhe-etuudet.....	21
Perhe-etuuksien saamisen edellytykset.....	21
Mitä järjestelmä kattaa?	21
Perhe-etuuksien saaminen	21
X luku: Työttömyys	23
Työttömyysetuuksien saamisen edellytykset	23
Mitä järjestelmä kattaa?	23
Työttömyysetuuksien saaminen	24
XI luku: Vähimmäistoimeentulo.....	25
Vähimmäistoimeentuloetuuksien saamisen edellytykset.....	25
Mitä järjestelmä kattaa?	25
Vähimmäistoimeentuloetuuksien saaminen	26
XII luku: Pitkäaikaishoito	27
Pitkäaikaishoidon saamisen edellytykset	27
Mitä järjestelmä kattaa?	27
Pitkäaikaishoidon saaminen.....	28
Liite: Sosiaaliturvalaitosten yhteystiedot ja hyödyllisiä Internet-osoitteita	29

I luku: Johdanto, järjestäminen ja rahoitus

Johdanto

Kaikki Suomessa asuvat henkilöt kuuluvat sosiaaliturvajärjestelmän vanhuusvakuutuksen (kansaneläkkeen ja takuueläkkeen), sairausvakuutusetuuksien, vanhempainetuuksien ja perhe-etuuksien piiriin. Lisäksi työtä tekevilla henkilöillä on oikeus työhön perustuviin etuuksiin kuten lakisääteiseen työeläkkeeseen sekä työtaturma-, ammattitauti- ja työttömyyskorvauksiin. Kaikilla kuntien asukkailla on mahdollisuus käyttää terveydenhuolto- ja sosiaalipalveluja.

Suomessa lakisääteinen eläkejärjestelmä koostuu työeläkkeestä ja kansaneläkkeestä. Työkyvyttömyyseläke, perhe-eläke ja vanhuuseläke kuuluvat kummankin järjestelmän etuuksiin.

Työeläkkeen tarkoituksena on turvata palkattuina työntekijöinä tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimineille työntekijöille vastaava elintaso kuin työssäoloaikana. Työeläkejärjestelmä perustuu useaan eri lakiin. Tärkein niistä on työntekijän eläkelaki (TyEL), jota sovelletaan yksityisen sektorin työntekijöihin eli 60 prosenttiin kaikista työntekijöistä. Itsenäisille ammatinharjoittajille, merimiehille ja virkamiehille on omat eläkejärjestelmät.

Kansaneläkkeen ja takuueläkkeen tarkoituksena on turvata vähimmäistoimeentulo niille eläkkeensaajille, jotka eivät saa muuta eläkettä tai joiden eläketurva on heikko. Kansaneläkkeen määrä pienenee työeläketulon kasvaessa, eikä kansaneläkettä enää makseta työeläkkeen ylittäessä tietyn ylärajan. Myös takuueläkkeen määrään vaikuttavat henkilön muut mahdolliset eläketulot.

Suomessa on vain vähän vapaaehtoisia lisäeläkejärjestelmiä, sillä kaikki palkansaajat ja yksityiset ammatinharjoittajat kuuluvat työeläkejärjestelmään. Työeläkkeen laskennassa huomioon otettavilla tuloilla ja eläkkeen suuruudella ei ole ylärajaa.

Sosiaaliturvaa koskeviin päätöksiin voi hakea muutosta. Eri etuuksiin liittyvä muutoksenhakumenettely ja muutoksenhakuviranomaiset on selvitetty jäljempänä.

Sosiaaliturvan järjestäminen

Suomessa sosiaaliturvasta vastaa sosiaali- ja terveysministeriö.

Useat eri organisaatiot osallistuvat sosiaaliturvajärjestelmän toimeenpanoon. Sosiaalivakuutusjärjestelmän erityispiirteenä on, että yksityiset vakuutuslaitokset hoitavat osan sosiaaliturvahallinnosta.

Kansaneläkelaitos (Kela) on itsenäinen julkisoikeudellinen laitos, joka hallinnoi asumiseen perustuvaa yleistä sosiaaliturvajärjestelmää. Hallinnollisesti se on suoraan eduskunnan valvonnassa. Kunnat vastaavat terveyspalveluista.

Yksityisen sektorin työeläkejärjestelmästä huolehtivat eläkevakuutusyhtiöt, eläkekassat ja eläkesäätiöt. Eläketurvakeskus (ETK) on työeläkejärjestelmän

yhteistyöelin. Sillä on toimivaltaa myös kansainvälisissä eläke- ja vakuuttamisasiossa. Finanssivalvonta valvoo vakuutus- ja eläkelaitoksia.

Valtion palveluksessa olevien henkilöiden eläkejärjestelmää hallinnoi Valtiokonttori ja kuntien palveluksessa olevien eläkejärjestelmää puolestaan Kuntien eläkevakuutus (Keva).

Tapaturmavakuutuslaitokset vastaavat yksityisen sektorin työntekijöiden työtapaturma- ja ammattitautivakuutuksesta. Valtion palveluksessa olevien tapaturmavakuutuksesta huolehtii Valtiokonttori. Tapaturmavakuutuslaitosten liitto on tapaturmavakuutusasioista huolehtiva yleisorganisaatio. Se toimii myös Suomen kansainvälisten velvoitteiden mukaisena asuin- ja oleskelupaikan laitoksena.

Kela vastaa työttömyysturvasta perusturvan osalta. Pääasiassa ammattijärjestöjen yhteydessä toimivat työttömyyskassat huolehtivat ansiosidonnaisesta työttömyysturvasta. Kassojen jäsenyys on vapaaehtoista.

Rahoitus

Perhe-etuudet rahoittaa valtio. Työmarkkinatuki rahoitetaan puoliksi valtion ja kuntien varoista. Työttömyysetuudet rahoitetaan osittain julkisista varoista ja osittain työnantajien ja työntekijöiden maksamilla työttömyysvakuutusmaksuilla sekä työttömyyskassojen jäsenmaksuilla; valtio maksaa perusosan. Kunnat rahoittavat julkiset terveydenhoitopalvelut kunnallisverotuloilla ja käyttäjämaksuilla. Lisäksi valtio maksaa kunnille valtionosuuksia terveys- ja sosiaalipalvelujen rahoittamiseksi. Ansiosidonnaiset työeläkkeet rahoitetaan työnantajien ja työntekijöiden vakuutusmaksuilla. Valtio tukee maanviljelijöiden, merimiesten ja itsenäisten ammatinharjoittajien järjestelmiä. Kansaneläkkeet ja takuueläkkeet ovat valtion rahoittamia. Sairausvakuutuksen rahoitukseen osallistuvat palkansaajat, itsenäiset ammatinharjoittajat, työnantajat, vakuutetut ja valtio. Tapaturmavakuutus perustuu työnantajien vakuutusmaksuihin.

II luku: Terveydenhoito

Terveydenhoidon saamisen edellytykset

Kunnat kantavat päävastuun terveydenhuoltopalvelujen tarjoamisesta. Kaikilla kuntien asukkailla on oikeus käyttää terveydenhuoltopalveluja. Yksityinen terveydenhuolto täydentää julkista terveydenhuoltoa.

Palkansaajat ja itsenäiset ammatinharjoittajat, jotka eivät asu vakinaisesti Suomessa, on vakuutettu tietyn ehdoin.

Mitä järjestelmä kattaa?

Julkiset terveydenhuoltopalvelut

Kunta on velvollinen järjestämään lakisääteiset terveyspalvelut. Kunta voi järjestää palvelut itse, yhdessä muiden kuntien kanssa tai ostamalla ne toiselta kunnalta taikka muulta julkiselta tai yksityiseltä palveluntarjoajalta. Kunnan järjestämiin palveluihin kuuluvat terveysneuvonta ja -tarkastukset, sairaanhoito, kuntoutuspalvelut (jos ne eivät kuulu toisen järjestelmän piiriin), mielenterveyspalvelut, sairaankuljetus, hammashoito, neuvolapalvelut, kouluterveydenhuolto, opiskelijaterveydenhuolto ja työterveyshuolto sekä joukko- ja seulontatutkimukset.

Sairausvakuutus

Sairausvakuutusjärjestelmästä korvataan avohoidon lääkkeitä ja sairaskuljetuksia sekä maksetaan sairauteen, äitiyteen ja isyyteen liittyviä rahaetuksia.

Sairausvakuutusjärjestelmästä korvataan myös osittain yksityisen sektorin terveydenhuoltopalvelut, tarkemmin sanottuna osa yksityislääkäreiden palkkioista, yksityisestä sairaala- ja lääkärihoidosta, myös hammashoidosta ja fysioterapiasta, sekä psykologin tai laboratoriohenkilöstön suorittamista tutkimuksista.

Lisäksi korvataan eräiden vaikeiden sairauksien hoitoon käytettävät erityisravintovalmisteet sekä pitkäaikaisen ihotaudin hoitoon käytettävät perusvoiteet.

Matkakustannukset korvataan kiinteän omavastuuosuuden ylittävältä osalta yhteen suuntaan tehtyä matkaa kohden. Tähän sisältyvät matkat hoitoon ja erikoislääkärin matkat potilaan luokse. Jos matkakustannukset ylittävät kalenterivuoden aikana vuotuisen omavastuuosuuden, yli menevä osa korvataan kokonaan.

Hoidon saaminen

Julkiset terveydenhuoltopalvelut

Julkisen terveydenhuollon palvelut on järjestetty pääasiassa terveyskeskuksissa ja sairaaloissa. Nämä terveyspalvelut on tarkoitettu lähinnä paikallisille asukkaille. Terveyskeskuksissa saa yleislääkärin hoitoa. Terveyskeskuslääkäri tai yksityislääkäri antaa potilaalle tarvittaessa lähetteen sairaalan erikoislääkärin hoitoon.

Kiireellisissä tapauksissa sairaalaan pääsee myös suoraan ilman yleislääkärin lähetystä.

Potilas voi saada terveyskeskuspalveluja myös muussa kuin kotikunnassaan, jos hän asuu tai oleskelee säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti toisessa kunnassa esimerkiksi työn, vapaa-ajan vieton, lähiomaisen tai muun vastaavan syyn vuoksi. Tällöin potilaan on ilmoitettava kyseisessä toisessa kunnassa sijaitsevaan terveyskeskukseen palvelun tarpeestaan viimeistään kolme viikkoa ennen ensimmäistä käyntiään. Lisäksi hänellä on oltava kotikunnan terveyskeskuksen laatima hoitosuunnitelma, jossa määritellään palvelut, joita potilaalla on oikeus saada toisessa terveyskeskuksessa. Hoitosuunnitelmaa edellytetään kiireettömien palvelujen osalta. Kiireellisissä tapauksissa minkä tahansa kunnan palveluja voidaan käyttää.

Lisäksi potilas voi vaihtaa terveysasemaa kotikuntansa alueella tai yhteistyöalueella kerran vuodessa. Potilaan on tehtävä terveysaseman vaihtamisesta ilmoitus sekä vanhalle että uudelle terveysasemalle kolme viikkoa ennen ensimmäistä käyntiä. Erikoissairaanhoidon toimintayksikkö on myös mahdollista valita niin sanotulla vastuualueella, joka muodostuu vierekkäisistä sairaanhoitopiireistä. Potilas valitsee erikoissairaanhoidon toimintayksikön yhteisymmärryksessä lähetteen antavan lääkärin kanssa.

Kiireelliseen hoitoon pääsee välittömästi. Kiireettömän hoidon järjestämiselle on asetettu lakisääteiset määräajat. Terveyskeskuksiin on voitava saada välittömästi yhteys niiden aukioloaikana. Potilaan hoidon tarve voidaan usein arvioida jo puhelimitse, ja sen voi tehdä lääkärin sijasta myös muu terveydenhuollon ammattihenkilö. Jos hoidon tarpeen arviointi vaatii käyntiä terveyskeskuksessa, sinne on päästävä kolmen päivän kuluessa yhteydenotosta. Terveyskeskuksessa hoito aloitetaan tavallisesti jo ensimmäisellä käyntikerralla. Jos tämä ei ole mahdollista, hoitoon on päästävä viimeistään kolmessa kuukaudessa. Hoidon tarpeen arviointi sairaalassa on aloitettava kolmen viikon kuluessa potilaan lähetteen saapumisesta. Jos tutkimuksissa todetaan, että potilas tarvitsee sairaalahoitoa, se on aloitettava viimeistään kuuden kuukauden kuluessa hoidon tarpeen arvioinnista. Tarpeelliseksi arvioitu lasten ja nuorten mielenterveyshoito on järjestettävä kolmessa kuukaudessa. Hammaslääketieteellisesti perusteltu hoito on järjestettävä kohtuullisessa ajassa, kuitenkin viimeistään kuuden kuukauden kuluessa.

Suomessa peritään yleensä kiinteä terveyskeskusmaksu. Sairaalan poliklinikkamaksu on kiinteä, samoin hoitopäivämaksu. Päiväkirurginen hoitomaksu on myös kiinteä. Pitkäaikaispotilaiden maksut määräytyvät pääasiassa tulojen mukaan.

Kun potilas on maksanut 12 kuukauden aikana palveluista tietyn summanovat tämän maksukaton ylittävät palvelut ilmaisia. Lyhytaikaisesta laitoshoidosta (alle kolme kuukautta) voidaan kuitenkin periä kiinteä maksu.

Hoitomaksusta voi tehdä oikaisuvaatimuksen kunnan terveyslautakunnalle tai sitä vastaavalle toimielimelle taikka erikoissairaanhoidosta päättäneelle toimielimelle. Oikaisuvaatimus on tehtävä kirjallisena 14 päivän kuluessa siitä, kun asianomainen on saanut tiedon maksupäätöksestä.

Muusta terveyden- tai sairaanhoitoa tai siihen liittyvää kohtelua koskevasta asiasta potilas voi tehdä muistutuksen asianomaisen terveyskeskuksen tai sairaalan johtajalle. Potilas voi tehdä kantelun myös terveydenhoito- tai sairaanhoitolaistosten valvontaviranomaisille.

Sairausvakuutus

Lääkäripalkkiot, tutkimukset ja hoidot korvataan kansaneläkelaitoksen vahvistaman taksan mukaisesti. Lääkäripalkkiosta korvataan 60 % vahvistetusta taksasta. Tutkimusten ja hoitojen kustannuksista korvataan 75 % omavastuuosuuden ylittävistä maksutaulukon mukaisista kustannuksista. Käytännössä toteutuneista kustannuksista korvataan kuitenkin pienempi osa.

Hammaslääkäriin palkkiot, hammaslääkäriin määräämät tutkimukset sekä lääkkeet ja matkat korvataan samojen periaatteiden mukaisesti kuin lääkärin määräämät tai tekemät toimenpiteet.

Sairausvakuutus korvaa joko osittain tai kokonaan ne lääkekorvausjärjestelmään kuuluvat lääkkeet, jotka lääkäri on määrännyt sairauden hoitoon. Lääkekorvaukset maksetaan kolmessa korvausluokassa. Korvaus lasketaan tuotekohtaisesti prosenttiosuutena lääkkeen hinnasta. Potilas maksaa kunkin lääkkeen omavastuuosuuden ylimpään erityiskorvausluokkaan kuuluvista valmisteista. Lääkekohtaista omavastuuosuutta ei makseta peruskorvausluokkaan kuuluvista ja alimpaan erityiskorvausluokkaan kuuluvista valmisteista.

Lääkäriin määräämien lääkkeiden peruskorvaus on 42 % lääkkeen hinnasta. Eräissä vaikeissa ja pitkäaikaisissa sairauksissa lääkekustannuksista korvataan 72–100 % omavastuuosuuden ylittävältä osalta. Potilaan maksamille lääkekustannuksille on asetettu vuotuinen yläraja. Tämän rajan ylittyessä lääkkeet korvataan sataprosenttisesti lääkekohtaisen omavastuuosuuden ylittävältä osalta.

Sairaanhoitokulujen korvausta on haettava kuuden kuukauden kuluessa palkkion tai hoidon maksamisesta.

Sairausvakuutusta koskevasta päätöksestä on aina oikeus valittaa. Valitus tehdään asian ratkaiselle Kansaneläkelaitoksen toimistolle tai työpaikkakassalle, joka tutkii, voidaanko päätös oikaista. Jos kyseisillä laitoksilla ei ole edellytyksiä päätöksen oikaisemiseen, valitus käsitellään sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnassa. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa vakuutusvoimaksi.

III luku: Sairausetuudet

Sairausetuuksien saamisen edellytykset

Sairauspäivärahaa maksetaan kaikille Suomessa asuville 16–67-vuotiaille henkilöille sekä henkilöille, jotka eivät asu Suomessa mutta jotka ovat työskennelleet Suomessa palkansaajina tai itsenäisinä ammatinharjoittajina vähintään neljän kuukauden ajan. Oikeus päivärahaan alkaa, kun sairaus on kestänyt sairastumispäivän lisäksi yhdeksän arkipäivää. Sairauspäivärahaa maksetaan enintään 300 arkipäivää.

Mitä järjestelmä kattaa?

Sairauden aikainen palkka

Työnantaja maksaa palkan täysimääräisenä yhdeksän ensimmäisen päivän ajalta, jos työsuhde on kestänyt vähintään kuukauden. Jos työsuhde on kestänyt alle kuukauden, työnantaja maksaa palkasta 50 %. Työehtosopimusten nojalla useimmat työnantajat maksavat palkan täysimääräisenä 1–2 ensimmäisen kuukauden ajalta.

Sairauspäiväraha

Sairauspäivärahan määrä riippuu vakuutetun verotuksessa vahvistetuista tuloista tai puolen vuoden tuloista. Päivärahan määrä nousee vakuutetun vuositulojen perusteella.

Vanhemmalle, joka vastaa sairaalahoitoon joutuneen alle 16-vuotiaan lapsensa hoivasta ja kuntoutuksesta, maksetaan erityishoitorahaa.

Sairauspäiväraha on veronalaista tuloa. Tarveharkinnassa otetaan huomioon kaikki vakuutetun ja hänen puolisonsa yhteiset varat.

Kuntoutusraha

Kuntoutuksen aikana maksetaan kuntoutusrahaa, jos kuntoutuksen tarkoituksena on työelämässä pysyminen, sinne palaaminen tai työelämään pääsy. Kuntoutusraha määräytyy pääsääntöisesti sairauspäivärahan tavoin.

Sairauspäivärahan saaminen

Etuuksia haetaan Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistosta tai työpaikkakassasta.

Kuntoutusta ja kuntoutusrahaa koskevat hakemukset jätetään paikalliseen Kansaneläkelaitoksen toimistoon. Harkinnanvaraista kuntoutusta lukuun ottamatta kuntoutuspäätökseen voi hakea muutosta Sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnalta, jonka päätöksestä voi valittaa vakuutusoikeuteen.

IV luku: Äitiys- ja isyysetuudet

Äitiys- ja isyysetuuksien saamisen edellytykset

Kaikilla Suomessa asuvilla on oikeus näihin etuuksiin. Lisäksi etuuksien piiriin kuuluvat automaattisesti myös henkilöt, jotka eivät asu Suomessa mutta jotka ovat työskennelleet Suomessa palkansaajina tai itsenäisinä ammatinharjoittajina vähintään neljän kuukauden ajan.

Sekä äidin (äitiysraha ja vanhempainraha) että isän (isyysraha ja vanhempainraha) on täytynyt asua Suomessa vähintään 180 päivää ennen laskettua synnytysaikaa.

Luontoisetuuksien saaminen ei edellytä tällaista vähimmäisaikaa.

Mitä järjestelmä kattaa?

Äitiysrahaa maksetaan 105 ensimmäiseltä päivästä äidille. Oikeus äitiysrahaan alkaa 50–30 arkipäivää ennen laskettua synnytysaikaa. Vanhempainrahaa maksetaan 158 seuraavalta arkipäivältä joko äidille tai isälle, joka jää kotiin hoitamaan lasta. Vanhempainrahaa ei voida maksaa samanaikaisesti molemmille vanhemmille. Vanhempainrahaa maksetaan myös alle seitsemänvuotiaan lapsen adoptiovanhemmille.

Äidillä on oikeus erityisäitiysrahaan raskausaikana, jos hänen työhönsä tai työpaikkansa olosuhteisiin liittyvä kemiallinen aine, säteily tai tarttuva tauti voi vaarantaa sikiön kehityksen tai raskauden. Tätä määräystä sovelletaan vain, jos äidille ei voida järjestää muuta työtä.

Lapsen syntymän jälkeen isä voi hakea isyyusrahaa enintään 18 arkipäivältä ja isyysvapaata enintään neljänä erillisenä jaksona äitiys- ja vanhempainrahakauden aikana. Isyyserästä pidennetään 1–12 arkipäivää, jos isälle on maksettu vanhempainrahaa vähintään 12:lta vanhempainrahakauden viimeiseltä arkipäivältä.

Äitiys- ja vanhempainrahan määrä on sama kuin sairauspäivärahan. Erityishoitorahaa voivat saada ne vanhemmat, joiden alle 16-vuotias lapsi on hoidossa tai kuntoutuksessa sairaalassa, tai eräissä tapauksissa kotihoidossa. Erityishoitorahaa maksetaan yleensä enintään 60 arkipäivältä lasta kohden kalenterivuoden aikana. Erityishoitorahan määrä lasta kohti on sama kuin päivärahan.

Etuuksien määrä

Päivärahan määrä kasvaa henkilön vuositulojen perusteella. Sen vähimmäismäärä on kiinteä.

Luontoisetuudet

Neuvolassa raskauden aikana ja sen jälkeen tehtävät lääkärintarkastukset ovat maksuttomia.

Äitiys- ja isyysetuuksien saaminen

Etuuksia haetaan Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistosta tai työpaikkakassasta. Äitiysrahaa on haettava kaksi kuukautta ennen laskettua synnytysaikaa ja isyyusrahaa kahden kuukauden kuluessa etuuden maksamisen halutusta alkamispäivästä. Vanhempainrahaa haetaan kuukautta ennen etuuden maksamisen haluttua alkamispäivää.

Vanhempainrahaa koskevasta päätöksestä on oikeus valittaa. Valitus tehdään asian ratkaiseelle Kansaneläkelaitoksen toimistolle tai työpaikkakassalle, joka tutkii, voidaanko päätös oikaista. Jos kyseisillä laitoksilla ei ole edellytyksiä päätöksen oikaisemiseen, valitus käsitellään sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnassa. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa vakuutusoikeuteen.

Luku V: Työkyvyttömyysetuudet

Työkyvyttömyysetuuksien saamisen edellytykset

Työkyvyttömyysetuuksia maksetaan pääasiassa eläkejärjestelmästä.

Suomen järjestelmä on kaksiosainen:

- vakuutusmaksuin rahoitettu vakuutusjärjestelmä (lakisääteinen ansiosidonnainen työeläke) kattaa kaikki 18–68-vuotiaat työtä tekevät henkilöt (työntekijät, itsenäiset ammatinharjoittajat, maanviljelijät);
- verovaroin rahoitettu yleinen järjestelmä (kansaneläke ja takuueläke) takaa vähimmäiseläkkeen kaikille Suomessa asuville 16–65-vuotiaille.

Eläkejärjestelmät on integroitu toisiinsa. Kun lakisääteinen työeläke ylittää tietyn rajan, kansaneläkettä tai takuueläkettä ei makseta.

Kansaneläkkeen tai takuueläkkeen saaminen edellyttää, että henkilö on asunut Suomessa kolme vuotta täytettyään 16 vuotta. Mikäli henkilö ei ole asunut Suomessa kolmea vuotta, asumisjaksot muissa EU:n jäsenvaltioissa, Islannissa, Lichtensteinissa, Norjassa ja Sveitsissä otetaan myös huomioon. Yhden vuoden asumisjakso Suomessa vaaditaan kuitenkin aina.

Työntekijöiden **oikeus lakisääteiseen työeläkkeeseen** ei edellytä tällaista vähimmäisaikaa. Itsenäisten ammatinharjoittajien on täytynyt toimia itsenäisinä ammatinharjoittajina vähintään neljä kuukautta.

Kansaneläke- ja työeläkejärjestelmästä voi saada erilaisia etuuksia:

- Työkyvyttömyyseläke myönnetään vakuutetulle, joka on menettänyt työkykynsä joko sellaisen sairauden vuoksi, josta johtuvan työkyvyttömyyden arvioidaan kestävän vähintään vuoden, taikka pysyvän vian tai vamman vuoksi. Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeen saaminen edellyttää, että työkyky on alentunut vähintään 3/5 (osatyökyvyttömyyseläkkeen saaminen edellyttää 2/5:n alenemaa). Kansaneläkejärjestelmässä vaatimuksena on, että työkyky on alentunut vähintään 3/5 (osaeläkettä ei makseta). 60 vuotta täyttäneiden kohdalla työkyvyttömyyseläkkeeseen sovelletaan lievempiä kriteereitä. Alle 20-vuotiaalle ei myönnetä eläkettä, ennen kuin hänen mahdollisuutensa kuntoutukseen on tutkittu. Työkyvyttömyyseläke myönnetään yleensä silloin, kun henkilö on saanut sairauspäivärahaa noin 300 päivän ajan.
- Kuntoutusrahaa maksetaan työntekijälle silloin, kun viasta tai sairaudesta johtuvan työkyvyttömyyden voidaan olettaa todennäköisesti paranevan hoidon tai kuntoutuksen ansiosta. Kuntoutukseen pääsy edellyttää hoito- ja kuntoutussuunnitelmaa.

Mitä järjestelmä kattaa?

Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeen maksaminen alkaa, kun sairauspäivärahan maksaminen päättyy (300 päivää), ja sitä maksetaan niin kauan, kunnes henkilölle voidaan alkaa

maksaa vanhuuseläkettä (eläkeikä on 63 vuotta työeläkejärjestelmässä ja 65 vuotta kansaneläkejärjestelmässä).

Työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeessä otetaan tietyin edellytyksin huomioon tuleva aika eläketapahtumasta eläkeiän täyttymiseen. Tulevan ajan ansio määräytyy yleensä eläketapahtumavuotta edeltäneiden viiden viimeisen vuoden (tarkasteluajan) ansiotulojen perusteella. Tarkasteluajana otetaan huomioon vain Suomen eläkelakien mukaan vakuutetut työansiot. Osatyökyvyttömyyseläke on 50 % täysimääräisestä työkyvyttömyyseläkkeestä.

Kansaneläkejärjestelmästä maksettavan etuuden määrä riippuu siitä, miten pitkään henkilö on asunut Suomessa, hänen siviilisäädystään ja muiden, työstä kertyneiden eläkkeiden määrästä. Eläke maksetaan täysimääräisenä, jos henkilö on asunut Suomessa 80 % 16-vuotissyntymäpäivänsä ja eläkkeenmaksun alkamisajankohdan välisestä ajasta. Muussa tapauksessa eläkkeen määrää mukautetaan asumisen keston mukaan. Eläkkeen määrä pienenee 50 %, jos lakisääteisen työeläkkeen ja muiden suomalaisten tai ulkomaisten eläkkeiden määrä ylittää tietyn rajan.

Takuueläke

Suomessa asuvalla henkilöllä, joka saa täyttää työkyvyttömyyseläkettä, on oikeus takuueläkkeeseen, jos hänen eläkkeistä saadut yhteenlasketut bruttotulonsa ovat pienemmät kuin täysi takuueläke. Myös maahanmuuttajat (toisin sanoen Suomessa asuvat henkilöt, joilla ei ole oikeutta kansaneläkkeeseen), jotka eivät saa kansaneläkettä, voivat saada takuueläkettä, jos he ovat vähintään 16-vuotiaita ja ovat kansaneläkelaisia tarkoitetulla tavalla työkyvyttömiä.

Kaikki mahdolliset muut Suomesta tai ulkomailta saadut eläketulot vaikuttavat takuueläkkeen määrään. Muut eläketulot vähennetään täyden takuueläkkeen määrästä. Ansiotulot, pääomatulot tai omaisuus sen sijaan eivät pienennä takuueläkettä. Sen määrään eivät myöskään vaikuta eläkettä saavan hoitotuki, eläkkeensaajan asumistuki tai omaishoidon tuki.

Kuntoutusraha

Ennen työkyvyttömyyseläkkeen myöntämistä eläkelaitoksen on varmistettava, että henkilön mahdollisuudet kuntoutukseen on tutkittu.

Eläkkeen tarjoaja maksaa kuntoutusrahaa niiltä kuukausilta, jotka henkilö joutuu olemaan poissa ansiotyöstään ammatillisen kuntoutuksen vuoksi. Eläkkeellä oleva henkilö saa korotettua eläkettä kuntoutuksen aikana.

Kuntoutusrahaa maksetaan määrätyn ajan.

Työeläkejärjestelmässä kuntoutusrahan määrä vastaa täysimääräistä työkyvyttömyyseläkettä, jonka lisäksi maksetaan 33 prosentin kuntoutuslisää aktiivisen kuntoutuskauden ajalta.

Kansaneläkejärjestelmästä maksettava kuntoutusraha on 75 % tuloista, ja sitä maksetaan yhden tai 1+9 päivän omavastuuajan jälkeen. Sitä maksetaan, kun kuntoutuskausi kestää yli 30 päivää. Eläkkeensaajalle maksetaan kansaneläkkeen lisäksi 10 prosentin kuntoutusrahaa. Lisäksi kuntoutuksen kustannukset maksetaan täysimääräisinä.

Muut työkyvyttömyysetuudet

Näitä ovat seuraavat:

- Eläkettä saavan hoitotukea maksetaan eläkkeensaajille kolmeen ryhmään porrastettuna. Sen määrä riippuu avuntarpeesta sekä kotona annettavasta hoidosta aiheutuvien kustannusten tai muiden sairaudesta tai vammasta johtuvien erityiskustannusten määrästä.
- 16 vuotta täyttäneen vammaistukea maksetaan 16–64-vuotiaille, jotka eivät saa eläkettä ja joiden toimintakyky on heikentynyt sairauden tai vamman vuoksi. Sen tarkoituksena on helpottaa selviytymistä ja toimia korvauksena tarvittavista palveluista jne. Tukea maksetaan kolmeen ryhmään porrastettuna, ja sen määrä riippuu haitta-asteesta, avuntarpeesta ja lisäkustannusten määrästä.
- Eläkkeensaajan asumistuki, joka saatetaan myöntää Suomessa asuville eläkkeensaajille. Sen määrä riippuu eläkkeensaajan tuloista ja asumismenoista sekä eräistä muista tekijöistä.

Työkyvyttömyysetuuksien saaminen

Etuuksia haetaan toimittamalla hakemus asiaankuuluvalla eläkkeen tarjoajalle.

Työkyvyttömyyden määrittelyn lähtökohtana on selvitys hakijan terveydentilasta. Lääketieteellisten selvitysten lisäksi työkyvyttömyyden arvioinnissa otetaan huomioon muun muassa henkilön koulutus, työkokemus, ikä ja työnsaantimahdollisuudet.

Kuntoutustuki voidaan lakkauttaa työkyvyn muuttuessa tai jos saaja kieltäytyy ilman pätevää syytä kuntoutuksesta.

Työeläkejärjestelmässä täysi työkyvyttömyyseläke ja täysi kuntoutustuki voidaan muuttaa osatyökyvyttömyyseläkkeeksi ja osakuntoutustueksi työkyvyn ja ansioiden muuttuessa.

Luku VI: Vanhuuseläkkeet ja -etuudet

Vanhuusetuuksien saamisen edellytykset

Suomessa on kaksi eläkejärjestelmää: lakisääteinen ansiosidonnainen työeläkejärjestelmä ja kansaneläkejärjestelmä (joka käsittää myös takuueläkkeen). Työeläkejärjestelmästä maksetaan ansiosidonnaista, työeläkevakuutukseen perustuvaa eläkettä, kun taas kansaneläkejärjestelmä takaa vähimmäiseläkkeen Suomessa asumisen perusteella.

Nämä kaksi eläkettä muodostavat yhdessä lakisääteisen kokonaisuuden. Eläkejärjestelmät on integroitu toisiinsa. Kun lakisääteinen ansiosidonnainen työeläke ylittää tietyn rajan, kansaneläkettä tai takuueläkettä ei makseta.

Työeläkejärjestelmän vanhuuseläkkeelle voi jäädä 63–68-vuotiaana.

Yksityisen sektorin työeläkkeitä hallinnoi noin 35 eläkelaitosta. Jos henkilö on ollut vakuutettuna monien eri eläkelakien mukaisesti (eli monissa eri eläkelaitoksissa), viimeisin eläkelaitos myöntää ja maksaa koko eläkkeen.

Suomessa tai muussa jäsenvaltiossa asuvalla, 65 vuotta täyttäneellä henkilöllä on oikeus **kansaneläkejärjestelmän vanhuuseläkkeeseen** ja **takuueläkkeeseen**. Suomen ja toisen jäsenvaltion kansalaiselta edellytetään, että hän on 16 vuotta täytettyään asunut Suomessa vähintään kolme vuotta. Mikäli henkilö ei ole asunut Suomessa kolmea vuotta, asumisjaksot muissa EU:n jäsenvaltioissa, Islannissa, Lichtensteinissa, Norjassa ja Sveitsissä otetaan myös huomioon. Yhden vuoden asumisjakso Suomessa vaaditaan kuitenkin aina.

Henkilö, joka on täyttänyt 62 vuotta, voi halutessaan hakea varhennettua eläkettä sekä työeläkejärjestelmästä että kansaneläkejärjestelmästä. Tällöin eläke pienenee pysyvästi 0,6 % (työeläkejärjestelmä) tai 0,4 % (kansaneläkejärjestelmä) jokaiselta kuukaudelta varsinaisen eläkkeelle jäämisen ja lakisääteisen eläkeiän välisenä aikana. Vanhuuseläkkeen alkamista voi lykätä, jolloin sitä maksetaan korotettuna.

Mitä järjestelmä kattaa?

Työeläkejärjestelmästä maksettava eläke

Työeläkejärjestelmässä vanhuuseläkkeeseen oikeuttavaksi ajaksi luetaan työskentelyaika 18 vuoden iästä 68 vuoteen.

Eläkkeet lasketaan vuosiansioista ja itsenäisillä ammatinharjoittajille vuosittaisista vahvistetuista tuloista. Eläkettä karttuu iän mukaan seuraavasti:

- 1,5 % 18–52-vuotiaana
- 1,9 % 53–62-vuotiaana
- 4,5 % 63–68-vuotiaana.

Jos henkilö jatkaa työntekoa tai ottaa vastaan uuden työpaikan eläkkeelle jäätyään, tästä työstä karttuu eläkettä 1,5 % vuodessa. Eläkettä karttuu myös ansiosidonnaisten sosiaalivakuutusetujen (esim. sairauspäivärahan) pohjana olevien tulojen perusteella.

Eläkettä karttuu tutkintoon johtavasta opiskelusta sekä alle kolmivuotiaan lapsen hoitoajasta. Valtio vastaa tämän lisän rahoituksesta.

Kansaneläke

Kansaneläke riippuu muista eläkkeistä: sitä ei makseta, jos eläketulot ylittävät tietyn rajan. Tällä tarkoitetaan Suomesta ja ulkomailta maksettavia eläkkeitä sekä eläkkeen luonteisia jatkuvia korvauksia. Tulona ei oteta huomioon asetuksen ETY N:o 883/2004 soveltamisalaan kuuluvia eläkkeitä, jotka perustuvat saman henkilön vakuutukseen ja maksetaan muista jäsenvaltioista.

Kansaneläkkeen määrä riippuu myös siitä, kuinka kauan henkilö on asunut Suomessa 16 ja 65 ikävuoden välillä. Täysimääräinen eläke edellyttää sitä, että henkilö on asunut Suomessa vähintään 40 vuotta. Jos henkilö on asunut Suomessa alle 80 % 16:n ja 65 ikävuoden välisestä ajasta, eläkkeen määrää mukautetaan Suomessa asumisen keston mukaan.

Eläkkeeseen voi sisältyä lapsikorotus.

Vanhuuseläkettä saaville voidaan maksaa myös monia muita erityistukia.

- Eläkettä saavan hoitotukea maksetaan eläkkeensaajille kolmeen ryhmään porrastettuna. Sen määrä riippuu avuntarpeesta sekä kotona annettavasta hoidosta aiheutuvien kustannusten tai muiden sairaudesta tai vammasta johtuvien erityiskustannusten määrästä.
- Eläkkeensaajan asumistukea voidaan maksaa Suomessa asuville eläkeläisille, ja sen määrä riippuu eläkkeensaajan tuloista ja asumiskustannuksista sekä muutamista muista tekijöistä.

Takuueläke

Suomessa asuvalla henkilöllä, joka saa vanhuuseläkettä, on oikeus takuueläkkeeseen, jos hänen eläkkeistä saadut yhteenlasketut bruttotulonsa alittavat täysimääräisen takuueläkkeen. Myös maahanmuuttajat (toisin sanoen Suomessa asuvat henkilöt, joilla ei ole oikeutta kansaneläkkeeseen), jotka eivät siis saa kansaneläkettä, voivat saada takuueläkettä 65 vuotta täytettyään.

Kaikki mahdolliset muut Suomesta tai ulkomailta saadut eläketulot vaikuttavat takuueläkkeen määrään. Muut eläketulot vähennetään täyden takuueläkkeen määrästä. Ansiotulot, pääomatulot tai omaisuus sen sijaan eivät pienennä takuueläkettä. Sen määrään eivät myöskään vaikuta eläkettä saavan hoitotuki, eläkkeensaajan asumistuki tai omaishoidon tuki.

Vanhuusetuuksien saaminen

Eläketurvakeskus (ETK) on järjestelmästä vastaava keskuselin. Julkisella sektorilla on omat eläkelaitoksensa. Kansaneläkkeitä ja takuueläkkeitä hallinnoi Kansaneläkelaitos (Kela).

VII luku: Eloonjääneiden etuudet

Eloonjääneiden etuuksien saamisen edellytykset

Kuten muidenkin etuuksien (vanhuuseläkkeen ja työkyvyttömyyseläkkeen) kohdalla Suomessa on käytössä kaksiosainen järjestelmä, joka muodostuu yhtäältä vakuutusmaksuihin perustuvasta ansiosidonnaisesta työeläkejärjestelmästä ja toisaalta verovaroin rahoitetusta vähimmäiseläkkeen takaavasta yleisestä järjestelmästä.

Eläkettä myönnetään leskelle (myös rekisteröidyssä parisuhteessa eläneelle puolisonsa menettäneelle henkilölle), entiselle puolisolle, jos hänellä oli oikeus elatusapuun ennen edunjäntäjän kuolemaa (tämä koskee vain työeläkejärjestelmästä maksettavaa eläkettä), ja lapsille (biologiselle lapselle, kuolleen tai eloonjääneen adoptiolapselle, lapselle, josta edunjäntäjä maksoi elatusapua, ja lapselle, joka asui edunjäntäjän kanssa samassa kotitaloudessa, jos tämä oli naimisissa lapsen vanhemman kanssa).

Kummassakin järjestelmässä leskeneläke lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton ennen kuin hän täyttää 50 vuotta. Tällöin hänelle maksetaan kertasuorituksena kolmen vuoden eläkettä vastaava summa.

Työeläkejärjestelmästä maksettava eläke

Leskellä on aina oikeus leskeneläkkeeseen, jos aviopuolisoilla on tai on ollut yhteinen lapsi. Jos puolisoilla ei ole yhteistä lasta, edellytetään, että

- leski on puolison kuollessa vähintään 50-vuotias tai
- leski on saanut työkyvyttömyyseläkettä vähintään kolme vuotta.

Lisäksi avioliiton on täytynyt olla solmittu ennen lesken 50. ikävuotta, ja sen on täytynyt kestää vähintään viisi vuotta. Ennen 1. heinäkuuta 1950 syntynyt lapseton leski voi saada leskeneläkkeen lievemmin ehdoin.

Kansaneläke

Leskeneläkkeen saaminen puolison kuoltua edellyttää, että

- edunjäntäjä oli avioliittoa solmiessaan alle 65-vuotias;
- leski on alle 65-vuotias eikä saa kansaneläkettä;
- edunjäntäjä on asunut Suomessa vähintään kolme vuotta 16 vuotta täytettyään;
- leski asuu Suomessa tai muussa EU-maassa;
- leskellä on tai on ollut lapsi edunjäntäjän kanssa. Jos yhteistä lasta ei ole, eläke voidaan myöntää vain, jos leski oli kuolemantapauksen sattuessa yli 50-vuotias, ja avioliitto on solmittu lesken ollessa alle 50-vuotias ja se on kestänyt vähintään viisi vuotta.

Kaikki nämä edellytykset on täytettävä.

Mitä järjestelmä kattaa?

Työeläkejärjestelmästä maksettava eläke

Leskeneläke on 17–50 % edunjättäjän eläkkeestä. Sen määrä riippuu siitä, miten moni lapsi on oikeutettu lapseneläkkeeseen. Eläke vastaa edunjättäjän eläkettä, kun edunsaajina ovat leski ja kaksi lasta. Ellei edunjättäjä saanut kuollessaan vanhuuseläkettä, leskeneläke lasketaan sen perusteella, millaiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen edunjättäjä olisi ollut oikeutettu kuolinhetkellään. Leskeneläke lasketaan yhteen hänen oman (tai ennakoidun) eläkkeensä kanssa. Jos summa ylittää tietyn määrän, leskeneläke pienenee. Tämän jälkeen maksettava leskeneläke lasketaan seuraavan kaavan mukaisesti: 50 % edunjättäjän eläkkeestä – 50 % lesken omasta eläkkeestä, josta on vähennetty perusmäärä.

Jos edunjättäjällä on ollut entinen puoliso, josta hän on eronnut, leskeneläke jaetaan. Entiselle puolisolalle maksettava osuus riippuu siitä, millaista elatusapua hän on saanut avioerosopimuksen nojalla.

Lapseneläkettä voidaan maksaa alle 18-vuotiaille lapsille. Eläke on 33–83 % edunjättäjän eläkkeestä riippuen siitä, miten moni lapsi on oikeutettu lapseneläkkeeseen.

Kansaneläke

Puolisolle maksetaan ensimmäisten kuuden kuukauden ajan kiinteä kuukausieläke (määrää mukautetaan sen mukaan, miten pitkään edunjättäjä on asunut Suomessa). Näiden kuuden kuukauden jälkeen **leskeneläkettä** jatketaan perusmäärällä ja tarveharkintaisella lisällä, jos leskellä on huollettavanaan alle 18-vuotias lapsi. Ellei leskellä ole lasta, perusmäärää ei voida maksaa.

Lapseneläkettä maksetaan Suomessa tai muussa EU:n jäsenvaltiossa asuvalle alle 18-vuotiaalle puoli- tai täysorvolle. Lapseneläkettä voidaan maksaa 21 vuoden ikään asti, jos edunsaaja opiskelee kokopäiväisesti. Täysorvolle myönnetään erillinen eläke kummastakin vanhemmasta.

Lapseneläkkeeseen sisältyy aina perusmäärä, ja siihen voi kuulua lisäosa. Lisäosan suuruuteen vaikuttavat muut lapsen saamat perhe-eläkkeet. Iältään 18–20-vuotiaalle lapselle maksetaan vain perusmäärä.

Eloonjääneiden etuuksien saaminen

Hakemus toimitetaan asianmukaiselle eläkkeen tarjoajalle. Eläketurvakeskus (ETK) on ansiosidonnaisesta järjestelmästä vastaava keskuselin. Julkisella sektorilla on oma eläkelaitoksensa, Keva. Kansaneläkkeitä hallinnoi Kansaneläkelaitos (Kela).

Jos eloonjääneiden etuuksiin liittyvistä seikoista syntyy erimielisyyksiä, edunsaaja voi esittää oikaisuvaatimuksen eläkkeen tarjoajalle, jolla on oikeus itse oikaista päätöstään. Jos oikaisua ei tällä tasolla voida tehdä, oikaisuvaatimus toimitetaan sosiaaliturvan muutoksenhakulautakuntaan tai työeläkeasioiden muutoksenhakulautakuntaan, joiden tekemistä päätöksistä voidaan vielä valittaa sosiaalivakuutusoikeuteen.

VIII luku: Työtapaturma- ja ammattitautietuudet

Työtapaturma- ja ammattitautietuuksien saamisen edellytykset

Suomessa lakisääteinen tapaturmavakuutus on ensisijainen työtapaturmien ja ammattitautien korvausjärjestelmä. Työtapaturmavakuutuksen perusteella vakuutetulla on oikeus saada korvausta työtapaturman tai ammattitaudin aiheuttamista taloudellisista menetyksistä. Lakisääteisestä tapaturmavakuutuksesta huolehtivat yksityiset vakuutusyhtiöt. Vakuutusyhtiö ei voi kieltäytyä myöntämästä ja pitämästä voimassa siltä haettua lain mukaista vakuutusta.

Maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuksesta huolehtii Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Valtion virka- tai työsuhteessa olevien henkilöiden tapaturmakorvaukset maksaa Valtiokonttori.

Työnantaja on velvollinen vakuuttamaan työntekijänsä, jos työnantajan teettämien työpäivien määrä ylittää 12 päivää kalenterivuoden aikana. Jos työnantaja laiminlyö lakisääteisen vakuuttamisvelvollisuutensa tai jos hän ei ole vakuuttamisvelvollinen, vahingoittuneella työntekijällä on kuitenkin oikeus tapaturmavakuutuslain mukaisiin korvauksiin. Nämä korvaukset käsittelee ja maksaa Tapaturmavakuutuslaitosten liitto.

Tapaturmavakuutuslain mukaan oikeus korvauksiin perustuu työsuhteeseen yksityisellä tai julkisella sektorilla. Vakuutuksesta korvataan työtapaturmat ja ammattitaudit. Työtapaturmalla tarkoitetaan työntekijälle työssä tai työhön liittyvissä olosuhteissa, asuin- ja työpaikan välisellä matkalla tai työnantajan antaman tehtävän tai virkamatkan aikana sattunutta tapaturmaa. Ammattitauti tarkoittaa sairautta, jonka pääasiallinen aiheuttaja on todennäköisesti työssäoloaikana tehtyyn työhön liittyvä fyysikaalinen, biologinen tai kemiallinen tekijä.

Vakuutettuja ovat kaikki yksityisellä tai julkisella sektorilla työsuhteessa olevat työntekijät lukuun ottamatta työnantajan perheenjäseniä ja niitä johtavassa asemassa olevia yrityksen toimihenkilöitä, jotka yksin tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa omistavat yli puolet yrityksestä. Myös käytännön harjoittelua suorittavat opiskelijat ovat yleensä vakuutettuja. Tapaturmavakuutus on useimmiten voimassa myös silloin, kun työntekijä lähetetään työkomennukselle ulkomaille.

Vaikka yritysjohtajat perheenjäsenineen ja edellä tarkoitetut yritysten johtavat toimihenkilöt eivät kuulu pakollisen tapaturmavakuutuksen piiriin, he voivat kuitenkin ottaa itselleen tapaturmavakuutuslain mukaisen vapaaehtoisen vakuutuksen, jonka etuudet ovat samat kuin pakollisessa vakuutuksessa.

Mitä järjestelmä kattaa?

Lakisääteinen tapaturmavakuutus korvaa tarpeelliset sairaanhoitokulut ja ansionmenetyksen. Tilapäisen työkyvyttömyyden perusteella maksetaan päivärahaa enintään vuoden ajan. Se on neljän ensimmäisen viikon ajan tapaturmasta lukien sama kuin sairauspäiväraha. Tämän jälkeen päiväraha on 1/360 työntekijän vuosiansiosta. Vuosityöansio määräytyy yleensä tapaturmahetken ansiotason perusteella.

Jos tapaturma aiheuttaa yli vuoden työkyvyttömyyden, työntekijälle maksetaan työtapaturmaeläkettä. Täysin työkyvyttömän työntekijän tapaturmaeläkkeen suuruus on 85 % vuosiansioista 65-vuotiaaksi asti, minkä jälkeen eläke on 70 % hänen vuosityöansioistaan.

Päivärahaa ja työtapaturmaeläkettä voidaan maksaa myös osakorvauksena, kun henkilö on osittain työkyvytön. Päiväraha ja tapaturmaeläke ovat veronalaisia tuloja. Sairaanhoidokorvaukset ovat verottomia.

Jos työtapaturmasta johtuva loukkaantuminen tai ammattitauti aiheuttaa työntekijälle yleisen pysyvän haitan, vakuutettu on oikeutettu haittakorvaukseen. Eri tapaturmat ja sairaudet on jaoteltu 20 kyvyttömyysluokkaan haitan vakavuuden mukaan sosiaali- ja terveysministeriön laatiman luokituksen perusteella. Haittakorvaus on veroton etuus. Kuolemantapauksessa kuolleen perikunnalle tai hautauskustannuksista huolehtineille maksetaan hautausapua ja leskelle sekä alle 18-vuotiaalle lapselle tai alle 25-vuotiaalle opiskelevalle lapselle perhe-eläkettä. Perhe-eläke on veronalaista tuloa.

Myös lääkinnällinen ja ammatillinen kuntoutus kuuluvat tapaturmavakuutuksesta korvattaviin etuuksiin. Kuntoutuksen tarkoituksena on ensisijaisesti edistää työntekijän pääsyä takaisin sopivaan ansiotyöhön ja helpottaa suoriutumista päivittäisistä toiminnoista. Henkilö saa korvausta kuntoutuksesta aiheutuneista kohtuullisista kustannuksista sekä ansionmenetyksestä yleensä työtapaturmaeläkkeen muodossa.

Työtapaturma- ja ammattitautietuuksien saaminen

Tapaturman sattuessa työntekijän on ilmoitettava asiasta viipymättä työnantajalle, jolta työntekijä saa vakuutustodistuksen. Tämän todistuksen perusteella tapaturmavakuutuslaitos korvaa sairaanhoidon ja lääkärin määräämät lääkkeet. Työnantajan on tehtävä vakuutuslaitokselle tapaturmailmoitus korvausmenettelyn käynnistämiseksi.

Jos työtapaturmiin tai ammattitauteihin liittyvistä asioista syntyy erimielisyyksiä, edunsaaja voi esittää oikaisuvaatimuksen eläkkeen tarjoajalle, jolla on oikeus itse oikaista päätöstään. Jos oikaisua ei tällä tasolla voida tehdä, oikaisuvaatimus toimitetaan tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakuntaan, jonka tekemistä päätöksistä voidaan vielä valittaa sosiaalivakuutusosikeuteen.

IX luku: Perhe-etuudet

Perhe-etuuksien saamisen edellytykset

Suomessa asuvasta lapsesta maksetaan lapsilisää, kunnes lapsi täyttää 17 vuotta.

Suomessa asuvalla naisella, jonka raskaus on kestänyt vähintään 154 päivää ja joka on käynyt lääkärintarkastuksessa neljän ensimmäisen raskauskuukauden aikana, on oikeus äitiysavustukseen. Myös alle 18-vuotiaan lapsen adoptiovanhemmilla on oikeus äitiysavustukseen.

Jos perheessä on alle kolmevuotias lapsi, perhe voi valita lapsen kotihoidontuen kunnan järjestämän päivähoidon sijasta. Silloin oikeus tukeen on myös perheen muista alle kouluikäisistä lapsista.

Mitä järjestelmä kattaa?

Lapsilisä

Lapsilisän määrään vaikuttaa perheen lapsilisään oikeutettujen lasten lukumäärä. Yksinhuoltajaperheissä jokaisesta lapsilisään oikeutetusta lapsesta maksetaan yksinhuoltajakorotus.

Äitiysavustus

Äitiysavustus myönnetään äidin valinnan mukaan joko rahana tai äitiyspakkauksena. Äitiyspakkaus sisältää monipuolisesti lapsenvaatteita ja hoitotarvikkeita. Äitiysavustus on verotonta tuloa.

Kotihoidontuki

Lasten kotihoidontukea voi hakea perhe, joka ei käytä kunnan tarjoamaa päivähoitoa vaan hoitaa alle kolmivuotiaita lapsiaan kotona tai käyttäen muita järjestelyjä. Kotihoidontuki muodostuu perusmäärästä, sisaruslisästä ja tarveharkintaisesta hoitolisästä.

Yksityisen hoidon tukea maksetaan, kun perhe järjestää lapsen hoidon yksityisesti. Perusmäärän lisäksi perhe voi saada myös tarveharkintaista hoitolisää. Yksityisen hoidon tuki maksetaan suoraan hoitopalvelujen tarjoajalle.

Osittaista hoitotukea maksetaan vanhemmalle, jolla on alle kolmivuotias lapsi tai koulunsa aloittanut ensi- tai toisluokkalainen lapsi ja joka lyhentää työaikaansa enintään 30 tuntiin viikossa.

Perhe-etuuksien saaminen

Lapsilisää haetaan Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistosta. Kansaneläkelaitoksen päätöksestä voi valittaa sosiaaliturvan muutoksenhakulautakuntaan. Sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnan päätöksestä voi valittaa vakuutusosoikeuteen.

Äitiysavustusta haetaan Kansaneläkelaitoksen toimistosta viimeistään kaksi kuukautta ennen laskettua synnytysaikaa. Adoptiovanhempien on haettava äitiysavustusta ennen kuin lapsi täyttää vuoden.

Äitiysavustusta voi hakea yhtä aikaa äitiys-, isyys- ja vanhempainrahan sekä lapsilisän kanssa.

X luku: Työttömyys

Työttömyysetuuksien saamisen edellytykset

Työttömälle maksettavia tukia ovat ansiopäiväraha, peruspäiväraha ja työmarkkinatuki. Useimmat työntekijät kuuluvat oman alansa työttömyyskassaan, jolloin he ovat oikeutettuja ansiopäivärahaan. Ansiopäivärahan maksaa työttömyyskassa. Peruspäivärahan ja työmarkkinatuen maksaa Kela.

Kaikkien työttömyystukien osalta etuuden saaminen edellyttää, että henkilö

- on työttömänä vastoin tahtoaan;
- ei käy työssä;
- on työkykyinen;
- on ilmoittautunut työnhakijaksi;
- on työvoimatoimiston käytettävissä; ja
- asuu Suomessa.

Työttömyysvakuutus

Peruspäivärahaa maksetaan 17–64-vuotiaille työttömille työnhakijoille, jotka ovat olleet työssä 34 viikkoa työttömyyttä edeltäneiden 28 kuukauden aikana. Itsenäisten ammatinharjoittajien työssäoloehto täyttyy, kun henkilö on välittömästi työttömyyttä edeltäneiden 48 kuukauden aikana työskennellyt yhteensä 18 kuukautta yrittäjänä siten, että yritystoiminta on ollut vähintään tietyn laajuista.

Ansiopäivärahaan sovelletaan samoja ikärajoja ja vähimmäisvakuutusaikoja, mutta vähimmäisvakuutusaikaa koskevan vaatimuksen on täytyttävä siten, että henkilö on ollut kyseisen ajan työttömyyskassan jäsen. Työttömyyskassaan kuulumisen on vapaaehtoista.

Työmarkkinatuki

Suomessa asuvalla 17–64-vuotiaalla työttömällä henkilöllä, joka on saanut työttömyyspäivärahaa enimmäisajan tai joka ei täytä työttömyyspäivärahan edellytyksenä olevaa työssäoloehto, on oikeus työmarkkinatukeen. 17–24-vuotiaat ovat oikeutettuja työmarkkinatukeen työllistämistoimenpiteiden (työkokeilun, työharjoittelun, työvoimakoulutuksen tai kuntouttavan työtoiminnan) ajan.

Ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tulevalla henkilöllä on viiden kuukauden odotusaika. Odotusaika ei koske ammatillisesta koulutuksesta valmistuneita.

Mitä järjestelmä kattaa?

Työttömyysvakuutus

Peruspäivärahaa ja ansiopäivärahaa maksetaan työttömälle, joka on ollut työttömänä työnhakijana työvoimatoimistossa vähintään seitsemän päivää kahdeksan peräkkäisen viikon aikana.

Päivärahaa maksetaan viideltä päivältä viikossa enintään 500 arkipäivää.

Ikääntyvä työtön, joka on täyttänyt työssäoloehdon, voi saada päivärahaauteensa lisäpäiviä.

Etuuksien määrä

Peruspäiväraha on kiinteämääräinen

Ansiopäivärahan määrä määritetään laskemalla yhteen peruspäiväraha sekä 45 % päiväpalkan ja peruspäivärahan välisestä erotuksesta. Jos kuukausipalkka on yli 105 kertaa suurempi kuin perusmäärä, määrä on 20 % tämän rajan ylittävästä osuudesta. Ansiosidonnaista osaa korotetaan tietyin ehdoin.

Työmarkkinatuki

Työmarkkinatukea maksetaan työttömälle, joka on ollut työttömänä työnhakijana työvoimatoimistossa vähintään viisi päivää kahdeksan peräkkäisen viikon aikana.

Työmarkkinatuki on työttömyysturvan peruspäivärahan suuruinen tarveharkintainen etuus. Tarveharkinnassa otetaan huomioon henkilön omat tulot kokonaan ja hänen puolisonsa tai vanhempansa tulot tietyn enimmäismäärän ylittävältä osalta.

Työmarkkinatukea maksetaan ilman tarveharkintaa 180 päivän ajan työttömälle, joka ei voi enää saada perus- tai ansiopäivärahaa 500 päivän enimmäisajan täytyttyä, työllistämistoimenpiteiden aikana sekä tietyille iäkkäimmille työttömille.

Työmarkkinatuen maksamiselle ei ole asetettu määräaikaa.

Työttömyysetuuksien saaminen

Peruspäivärahaa ja työmarkkinatukea haetaan Kansaneläkelaitoksen paikallistoimistosta ja ansiopäivärahaa siitä työttömyyskassasta, johon työtön työnhakija kuuluu. Työvoimatoimisto antaa Kansaneläkelaitokselle tai työttömyyskassalle sitovan lausunnon etuuden myöntämisen työvoimapolitiittisista edellytyksistä.

Työttömyysturvaa koskevaan Kansaneläkelaitoksen tai työttömyyskassan päätökseen saa hakea muutosta ratkaisun tehneestä toimistosta tai kassasta, jotka tutkivat, voidaanko päätös oikaista. Jos kyseisillä laitoksilla ei ole edellytyksiä päätöksen oikaisemiseen, valitus käsitellään työttömyysturvan muutoksenhakulautakunnassa. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa vakuutusvoikeuteen.

XI luku: Vähimmäistoimeentulo

Vähimmäistoimeentuloetuuksien saamisen edellytykset

Yleinen toimeentulotuki

Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturvan muoto, jonka tarkoituksena on turvata henkilön (perheen) vähimmäistoimeentulo. Tukea myönnetään, kun henkilöllä (perheellä) ei ole tilapäisesti – lyhyemmän tai pidemmän aikaa – tarpeeksi varoja välttämättömien menojen kattamiseen. Tuen maksaa henkilön (perheen) asuinkunta.

Toimeentulotukea voi hakea jokainen Suomessa pysyvästi asuva henkilö. Sen saamiselle ei ole asetettu ikärajoja eikä kansalaisuuteen liittyviä ehtoja.

Vähimmäistoimeentulon takaavat tuet

Hoitotuki on etuus, jota maksetaan eläkkeensaajille kolmeen ryhmään porrastettuna riippuen sairaudesta tai vammasta johtuvasta avun tarpeesta tai kotihoidon tai muiden erityiskulujen korvaamiseksi.

Vammaistuen tarkoituksena on auttaa taloudellisesti 16–64-vuotiaita vammaisia henkilöitä selviytymään jokapäiväisessä elämässä sekä työelämässä ja opiskelussa. Tukea voidaan maksaa henkilölle, joka ei saa muualta eläkettä. Tuen määrä on porrastettu kolmeen suuruusluokkaan.

Eläkkeensaajan asumistukea maksetaan 65 vuotta täyttäneelle henkilölle, joka asuu Suomessa pysyvästi, tai 16–64-vuotiaalle eläkkeensaajalle. Tukea maksetaan 85 % omavastuun ylittävistä kohtuullisista asumismenoista. Valtioneuvosto vahvistaa vuosittain huomioon otettavien asumiskustannusten enimmäismäärät asunnon sijaintipaikkakunnan ja perheen koon perusteella. Lisäksi asumistuen määrä riippuu henkilön perhesuhteista sekä tulojen ja omaisuuden määrästä.

Yleinen asumistuki kattaa 80 % kohtuullisista asumuskuluista vähennettynä omavastuuosuudella. Omavastuuosuuden määrä riippuu asuinkunnasta, talouden koosta sekä talouden vuotuisista bruttotuloista. Omavastuuosuuden määrä määritellään vuosittain. Jos taloudelle myönnetään tulojen perusteella täysi asumistuki, omavastuuta ei vähennetä sen määrästä.

Työmarkkinatuki
Katso työttömyyttä koskeva osa.

Mitä järjestelmä kattaa?

Yleinen toimeentulotuki

Tuki muodostuu kiinteämääräisestä perusosasta sekä tarpeiden mukaan vaihtelevasta lisäosasta. Perusosan määrä riippuu perheenjäsenten määrästä seuraavasti:

- yksinasujat ja yksinhuoltajat: perusmäärä kuukaudessa,
- muut 18 vuotta täyttäneet henkilöt: 85 % perusmäärästä;
- vanhempiensa kanssa asuvat 18 vuotta täyttäneet lapset: 73 % perusmäärästä;

- 10–17-vuotiaat lapset: 70 % perusmäärästä;
- alle 10-vuotiaat lapset; 63 % perusmäärästä;
- perheet, joilla on alle 17-vuotiaita lapsia: toisesta lapsesta alkaen maksettava määrä on viisi prosenttia perusmäärää pienempi ja kolmannelta lapsesta alkaen maksettava määrä on kymmenen prosenttia perusmäärää pienempi.

Toimeentulotuen määrää määritettäessä otetaan tapauskohtaisesti huomioon merkittävät sairaanhoitokulut.

Toimeentulotuen lisäosalla voidaan kattaa muun muassa kohtuulliset asumiskustannukset täysimääräisinä, lasten päivähoitokulut sekä muut välttämättöminä pidetyt kulut.

Vähimmäistoimeentuloetuksien saaminen

Kunta myöntää toimeentulotuen määräajaksi, yleensä kuukaudeksi kerrallaan. Menettely tapahtuu kunnille asetettujen lakisääteisten vaatimusten ja tavanomaisten hallinnollisten käytäntöjen mukaisesti.

Jos olosuhteissa, joihin päätös perustuu, tapahtuu muutoksia, tuensaajan on ilmoitettava niistä toimivaltaiselle viranomaisille. Tuen tarvetta arvioidaan tällöin uudelleen.

XII luku: Pitkäaikaishoito

Pitkäaikaishoidon saamisen edellytykset

Kaikki Suomessa asuvat voivat saada pitkäaikaishoitoa, eikä hoidolle ole asetettu vähimmäisvakuutusajaa koskevia vaatimuksia tai ikärajoja.

Järjestelmän piiriin kuuluvat henkilöt, jotka tarvitsevat apua ja hoitoa jatkuvasti ja säännöllisesti (yleensä vähintään kerran viikossa).

Sitä, kuka on oikeutettu hoitoon, ei ole määritelty yleisesti, sillä asia riippuu järjestelmästä ja kunnasta.

Mitä järjestelmä kattaa?

Luontoisetuudet

Järjestelmä kattaa kotipalvelut, vammaisille tarjottavat palvelut (kuljetuspalvelut, henkilökohtaisen avustajan, kodin muutostyöt) sekä omaishoidon tuen (hoitopalkkion, omaishoitajan lakisääteisen vapaan sekä tukea ja neuvontaa).

Vanhuksille ja vammaisille, jotka tarvitsevat ulkopuolisen tukea ja apua, jota ei voida järjestää tavanomaisessa asunnossa, on tarjolla myös palveluasumista.

Lakisääteiset laitoshoitopalvelut käsittävät vanhainkodeissa, kuntien terveystieteiden vuodeosastoilla ja kehitysvammaisten erikoishoitoyksiköissä tarjottavat laitoshoitopalvelut. Erilaisissa hoitokodeissa ja sotainvalidien sairaskodeissa annetaan pitkäaikaista laitoshoittoa. Myös kansalaisjärjestöt ja yksityisyrietykset tarjoavat laitoshoittoa vanhainkodeissa ja yksityissairaaloissa.

Se, minkä verran henkilö maksaa itse julkisen sektorin järjestämästä pitkäaikaishoidosta (kesto yli kolme kuukautta), riippuu hänen tuloistaan. Maksuosuus ei voi ylittää 85 % hänen kuukausittaisista nettotuloistaan. Henkilölle on jäätävä joka tapauksessa omaan käyttöönsä vähimmäismäärä kuukaudessa.

Rahaetuudet

Eläkettä saavan hoitotukea maksetaan kolmeen ryhmään porrastettuna avuntarpeen mukaan:

- perusmäärä: jos henkilö tarvitsee sairauden tai vamman vuoksi vähintään viikoittain apua henkilökohtaisissa toiminnoissaan tai ohjausta ja valvontaa niissä;
- korotettu hoitotuki: jos henkilö tarvitsee sairauden tai vamman vuoksi päivittäin apua monissa henkilökohtaisissa toiminnoissaan tai säännöllistä ohjausta ja valvontaa niissä;
- erityishoitotuki: jos henkilö tarvitsee sairauden tai vamman vuoksi ympärivuorokautista toisen henkilön hoitoa ja apua.

Muita pitkäaikaishoitoon liittyviä rahaetuuksia ovat

- lapsen vammaistuki ja aikuisen vammaistuki, joita kumpaakin maksetaan haitta-asteen mukaan kolmeen ryhmään porrastettuna. Lapsen vammaistukea maksetaan lapsesta, joka sairauden, vian tai vamman takia on vähintään kuuden kuukauden ajan siinä määrin hoidon ja kuntoutuksen tarpeessa, että siitä aiheutuu erityistä taloudellista tai muuta rasitusta. Aikuisen vammaistuen tarkoituksena on auttaa taloudellisesti 16–64-vuotiaita vammaisia henkilöitä selviytymään jokapäiväisessä elämässä sekä työelämässä ja opiskelussa. Tukea maksetaan vain henkilöille, jotka eivät saa muuta eläkettä.
- Omaishoidon tuki, joka on kunnasta riippuva etuus. Kunnan kanssa sopimuksen tehneillä hoitajilla on oikeus kolmeen vapaapäivään kuukaudessa.

Pitkäaikaishoidon saaminen

Palveluja tarjoavat kunnat, ja palveluja koskevat hakemukset on osoitettava kunnille. Kunnat vastaavat palveluista, joiden tarjoajana voi olla kunta itse, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntarjoaja, jonka kanssa kunta on tehnyt sopimuksen.

Liite: Sosiaaliturvalaitosten yhteystiedot ja hyödyllisiä Internet-osoitteita

Yksityiskohtaisempia tietoja etuuksien myöntämisen edellytyksistä ja yksilöllisistä sosiaaliturvaetuksista Suomessa saa sosiaaliturvajärjestelmää hallinnoivilta julkisilta laitoksilta.

Kahdessa tai useammassa jäsenvaltiossa olevaan sosiaalivakuutukseen perustuvia etuuksia koskevat tiedustelut osoitetaan seuraaville laitoksille:

Kansaneläkelaitos

Yksittäistä henkilöä koskevat tiedustelut:
Asuin- tai oleskelupaikan Kansaneläkelaitoksen toimisto

Muut asiat:
Nordenskiöldinkatu 12
PL 450
00101 Helsinki
Puh.: 020 434 11
Faksi: 020 434 5058
Sähköposti: International.affairs@kela.fi
<http://www.kela.fi>

Eläketurvakeskus
00065 Eläketurvakeskus
Puh.: 010 7511
<http://www.etk.fi>

Tapaturmavakuutuslaitosten liitto
Bulevardi 28
00120 Helsinki
Puh.: (09) 680 401
Sähköposti: mailto:tv1@vakes.fi
<http://www.tv1.fi>

Työttömyyskassojen Yhteisjärjestö ry (TYJ)
Mäkelänkatu 2 C
00500 Helsinki
<http://www.tyj.fi>

Työeläkelaitokset

Eläke-Fennia
00041 Eläke-Fennia
Puh.: 010 5031

Tapiola
PL 9
02010 Tapiola
Puh.: (09) 4531

Varma
PL 1
00098 Varma
Puh.: 010 51513

Ilmarinen
00018 Ilmarinen
Puh.: (09) 1841

Pensions-Alandia
PB 121
22101 Mariehamn
Puh.: (018) 29 000

Veritas
PL 133
20101 Turku
Puh.: 010 55 010

Etera
PL 20
00241 Helsinki
Puh.: 010 553 300

Eläkekassat ja eläkesäätiöt ovat yrityskohtaisia, ja niiden osoite sama kuin asianomaisella työnantajalla.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos
PL 16
02101 Espoo
Puh.: (09) 43 511

Merimieseläkekassa
PL 327
00121 Helsinki
Puh.: 010 633 990

Keva
PL 425
00101 Helsinki
Puh.: 010 3141

Finanssivalvonta
PL 449
00101 Helsinki
Puh.: (09) 415 5950